

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У СТВОРЕННІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Стрімкі зміни в житті суспільства, трансформація старих і поява нових цінностей, розвиток нових суспільних явищ, соціальні зміни викликають зміни й у соціальному статусі багатьох людей. Саме знання стає найбільш значущим чинником у процесі розвитку суспільства. Провідними стають спеціальності, що потребують високого рівня загальної та професійної підготовки. Вдосконалення людини, розкриття характерних для неї "людських якостей", що становитимуть основу її поведінки паралельно з професіональним розвитком розглядаються як провідні чинники прогресу, що, в свою чергу, ставить нові питання, зокрема, особливості навчання дорослих.

Особливості психології зрілих років життя як унікального періоду в житті особистості довго не привертала окремої уваги психологів. Більшість досліджень у галузі освіти дорослих вирішували проблеми навчання шляхом пристосування теорії про дитяче навчання до "різниці у рівнях" між дорослими, але це не відповідало потребам дорослих. Авторитарне викладання, виключення можливості оригінального мислення, негнучка педагогічна формула - всьому цьому немає місця у навчанні дорослих, тому що дорослі мають свою власну життєву позицію, своє власне бачення проблеми, володіють певним досвідом, на відміну від орієнтованого навчання дітей на предмет, дорослі орієнтовані на життя або вирішення проблеми, вони хочуть знати, що дасть їм навчання, і ким вони можуть стати після здобуття освіти. Дорослі готові вивчати те, що дасть їм змогу ефективно подолати всі перешкоди у реальному житті, сприятиме підвищенню рівня життя, впевненості у собі. Як правило, дорослі віддають перевагу активним формам і методам навчання, більшість з них мають зріле й природне бажання і потребу в самоосвіті.

Враховуючи сказане попередньо, виникає потреба вирішити проблему щодо ролі викладача: яким він повинен бути і якими вміннями повинен володіти. На нашу думку, викладач повинен, перш за все, виступати у ролі консультанта і помічника.

Для того, щоб підтвердити це і мати краще розуміння ролі педагога у навчанні дорослих шляхом анкетного опитування, тестування, бесід, інтерв'ю нами було досліджено 256 осіб. Студентам було запропоновано дати відповідь на два запитання:

- Якими вміннями повинен володіти викладач, що працює з дорослими?
- Яку роль повинен виконувати викладач у керуванні навчальним процесом дорослих?

Аналіз результатів опитування, власний досвід в організації навчального процесу дорослих дали змогу виявити, що від домінуючих уявлень про те, що мета освіти полягає в набутті знань поза людиною, викладач має йти до розуміння кожного окремого студента як носія індивідуального досвіду, яким визначається право на розкриття власного потенціалу, одержаного від природи, а викладач повинен допомогти студентові у його внутрішньому розвитку, розвитку творчих здібностей тощо, забезпечуючи відповідні умови, а не тільки звертаючи увагу на озброєння студента-дорослого знаннями, носієм яких є сам викладач. Виходячи із зазначеного, пріоритетними напрямками в роботі викладача необхідно визначити такі:

- виконує функцію координатора і партнера. У ході дослідження різних аспектів проблеми допомагає окремим учням і групам, уникаючи директивних вказівок;

- тонко відчуває проблемність ситуацій, з якими стикаються учні і вміє ставити перед колективом (групою) студентів реальні навчальні завдання;

- викладач розкриває студентам нові можливості самовдосконалення, самовизначення;

- допомагає кожному студенту проаналізувати свій попередній рівень оволодіння матеріалом та окреслити шляхи подолання труднощів для досягнення поставленої мети;
- пристосовує й адаптує презентацію нового матеріалу до рівня знань студентів;
- ефективно використовує експериментальні, стимулюючі методи, інтерактивні форми роботи, проблемні завдання, які потребують самостійної роботи самих студентів;
- допомагає студентам організувати себе (проектні та навчальні групи, самостійне, взаємне навчання тощо), щоб розподілити відповідальність за кінцевий результат;
- залучає студентів до процесу визначення навчальної мети, які враховують їх потреби, потреби вчителя, суспільства;
- відбирає навчальний матеріал, визначає оптимальні методи і прийоми, залучаючи в процес цього визначення студентів;
- заохочує критичне ставлення до пропозиції щодо покращення роботи і висунення нових напрямків у роботі із студентами;
- допомагає студентам використовувати власний досвід як джерело навчання, застосовуючи такі прийоми як навчальна дискусія, пізнавальна гра тощо;
- допомагає студентам використовувати нові набуті знання у власному досвіді, щоб зробити процес навчання більш значущим та інтегрованим;
- залучає студентів до вироблення критеріїв і методів для вимірювання прогресу у навчанні;
- допомагає студентам оцінювати свої досягнення відповідно до встановлених критеріїв шляхом самоконтролю і самокорекції;
- допомагає кожному студенту окреслити свої власні спрямування зразкової поведінки;
- розглядає кожного студента як особистість, індивідуальність, поважає його почуття, сприймає його ідеї, досвід;

- будує взаємостосунки зі студентами на довірі, повазі шляхом залучення до спільної діяльності, уникаючи судійства і змагання;
- виявляє терпимість до помилок учнів, які вони допускають у пошуках власних рішень;
- створює сприятливий психологічний мікроклімат, де всі студенти почувають себе комфортно, захищено, впевнено.

Щодо вмінь, які мають бути притаманні викладачеві, то доцільно виділити такі, як:

- уміння складати свої власні навчальні програми, враховуючи психологічні особливості дорослих, мету навчання, мотивацію, інтереси, досвід тощо;
- оцінювати і впроваджувати нові програми, нові підходи до вивчення іноземної мови;
- спрямовувати навчання на формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання, пошуку визначення власних особистісних смислів і ціннісних відношень;
- критично осмислювати адекватність принципів і критеріїв своєї діяльності виходячи з реалій педагогічної практики;
- розуміти взаємозв'язки і взаємозалежність у суспільному розвитку, враховувати рівень обдарованості студентів, їх менталітет, особливості соціокультурного оточення, контекстні чинники і етичні, соціальні, релігійні студентського колективу і кожного студента зокрема;
- визначати та впроваджувати ефективні методи, форми і види роботи у навчальний процес саме дорослих для досягнення високих результатів;
- вибирати технології, які сприятимуть процесу навчання;
- давати розумне обґрунтування саме тим методикам і технологіям, які викладач відбирає для досягнення навчальних цілей;
- винаходити та впроваджувати нові технології, які є оптимальними в певних ситуаціях;

- визначати та оцінювати матеріали, які необхідні в процесі навчання іноземної мови;
- розробляти нові форми технології керування в управлінні навчальним процесом;
- порівнювати, аналізувати та адаптувати програми до рівня студентів;
- втілювати сучасні концепції, дослідницькі знахідки стосовно потреб, інтересів, мотивацій, здібностей та розвиваючих характеристик дорослих як студентів;
- усвідомлювати різні дидактичні теорії та оцінювати їх актуальність у певних ситуаціях навчання дорослих;
- залучати студентів до визначення мети навчання, планування навчального процесу, оцінювання діяльності;
- приймати конструктивні рішення під час вирішення проблем, які виникають у певних ситуаціях;
- залучати студентів до самовизначення, самодіагностування потреб у навчанні;
- ефективно оцінювати вплив оточуючого середовища (групи, організації тощо) на студентів та конструктивно його корегувати;
- моделювати навчальні ситуації, широко використовувати групові форми роботи з урахуванням індивідуальних особливостей студентів-дорослих під час розподілу на групи, для досягнення визначених цілей;
- за допомогою навчальної діяльності розвивати творчі здібності, творчий потенціал дорослої людини, необхідний для успішної організації її життєдіяльності;
- усвідомлювати роль викладача саме як помічника і консультанта в спрямуванні студентів в процесі навчання;
- створювати сприятливий психологічний мікроклімат взаємодії, поваги, довіри, підтримки, відкритості, захищеності;
- встановлювати теплі, дружні стосунки із усіма студентами, толерантно поводитись у різних ситуаціях.

Підсумовуючи все викладене вище, ми прийшли до висновку, що, насамперед, викладач повинен бути компетентним, достатньо підготовленим до теоретичної діяльності. Це можливе за наявності аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь.

Сформованість аналітичних вмінь - один із критеріїв педагогічної майстерності: вміння усвідомлювати складові елементи педагогічних явищ (умови, стимули, причини, мотиви, засоби тощо), проводити діагностику педагогічних явищ, виявляти основні педагогічні та методичні проблеми і способи їх ефективного вирішення, на основі аналізу цих проблем у відповідності до поставленої мети.

Вміння прогнозувати базується на науковій основі, спираючись на знання сутності та логіки педагогічного процесу, методичних законів, закономірностей вікового та індивідуального розвитку студентів-дорослих. Це - визначення мети, відбір технологій для їх досягнення, передбачення можливих труднощів і визначення шляхів їх подолання, розподіл часу, планування із студентами навчальної діяльності. Прогнозування має охоплювати розвиток колективу, особистості, організацію навчального процесу, що в свою чергу потребує від викладача оволодіння такими прогностичними методами як моделювання, експериментальна робота, висунення ідей, гіпотез тощо.

Проєктивні вміння включають перетворення цілей в певні конкретні завдання, з урахуванням потреб, інтересів, життєвого досвіду студентів, визначення та відбір видів діяльності, адекватних поставленим цілям, планування сумісної діяльності та індивідуальної роботи з метою подолання недоліків у розвитку творчих здібностей студентів, оптимальний відбір змісту, форм, методів і засобів навчального процесу, планування системи, прийомів стимулювання активності студентів і стримання негативних проявів у їх поведінці.

Викладач має володіти рефлексивними вміннями для здійснення контрольної-оцінювальної діяльності. Він повинен мати чітке уявлення про

позитивні та негативні результати своєї діяльності: відповідність поставленим цілям, ефективність застосування визначених методів, прийомів, їх відповідність віковим особливостям студентів, організація навчального процесу тощо.

По-друге, викладач повинен володіти певними практичними вміннями (організаторські, комунікативні).

Розглядаючи організаторську діяльність викладача, доцільно звернути увагу на його вміння розвивати в студентів інтерес до вивчення іноземної мови, формувати потребу у знаннях, культуру інтелектуальної праці, стимулювати та розвивати творчі здібності, моделювати ситуації, в яких студенти мають, можливість проявити певні моральні якості, вміло користуватися технологією (стимулювання), створювати атмосферу захищеності, творчої співпраці, підтримки, довіри, віри у свої сили.

Викладач повинен вміти чітко, доступно й вмотивовано викладати навчальний матеріал, враховуючи специфіку іноземної мови, принципи, які притаманні іноземній мові, рівень підготовленості студентів, їх життєвий досвід, вік, використовувати ТЗН і всі засоби наочності, доцільні на кожному певному етапі, оперативно діагностувати рівень засвоєння студентами нового матеріалу, використовуючи різноманітні методи, прийоми, в разі потреби коригуючи навчальний процес з метою кращого засвоєння поданого матеріалу та розвитку умінь.

Щодо комунікативних умінь, то невід'ємною складовою частиною в роботі викладача є його вміння конструювати проблемні ситуації, які сприяють розвитку творчих здібностей і пізнавальної діяльності студентів, стимулювати пізнавальну самостійність і творче мислення, створювати умови для розвитку індивідуальних особливостей студентів, використання ними накопичених знань.

Діяльність викладача неможлива без глибокого проникнення в особистісну сутність студента (інтереси, уподобання, стан, сприйняття світу, досвід, моральні якості тощо) для виявлення ціннісних орієнтацій

особистості, знання яких сприятиме успішності навчального процесу та педагогічному спілкуванню.

Особливу увагу, на нашу думку, доцільно звернути на педагогічну майстерність викладача як комуніканта. Це означає, що він має знати й пам'ятати своїх студентів, розуміти їх індивідуальні психологічні особливості, бачити навколишній світ їх очима, створювати середовище колективного пошуку, спільної творчої діяльності, допомагати зняти віковий бар'єр і бар'єр досвіду, створювати сприятливий мікроклімат на уроці, аналізувати поведінку студентів і передбачати їх дії та свої власні у певних ситуаціях.

Розвитку майстерності викладача як комуніканта сприяє педагогічна техніка, яка охоплює певну сукупність навичок й умінь: вибирати правильний стиль і тон у спілкуванні зі студентами, відчувати зміни в загальному психологічному настрої групи і кожного студента зокрема, їхню готовність до співробітництва. Особливе місце посідає мовлення викладача: володіння словом, технікою інтонування, правильна дикція, міміка. Жестикуляція-оскільки будучи засобами навчання, воно виступає зразком для наслідування, опорою, стимулом, що спонукає студентів до мовлення. Мовлення викладача повинно бути виразним, переконливим, грамотним, економним, різноманітним за стилістичними засобами, аутентичним та адаптивним, тобто відповідати мовленнєвому досвіду студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. - Л: ЛТУ, 1968. - 338 с.

Андреев В.И. Проверь себя: десять тестов оценки интеллигентности, конкурентоспособности и творческого потенциала личности. - М.: Нар. образование, 1994. - 64 с.

Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. - М.: Знание, 1981. - 96 с.

- Загальна психологія: Навч. посібник / О. Скрипченко, Л. Волинська, З. Огороднійчук та ін. - К.: "А.П.Н.", 1999. - 463 с.
- Коротяев Б.И. Учение - проце творческий: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1984, - 158 с.
- Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. - М: Педагогика, 1981. - С. 164.
- Лук А.Н. Уметь мыслить. - М: Знание, 1985. - 144 с.
- Матюша І.К. Творча спрямованість навчального процесу в школі // Педагогіка і психологія. - 1996, - № 3 - С. 70-74.
- Матюшин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. - М.: Педагогика, 1972. - 208 с.
- Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник, - К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.
- Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шлянов. - 3-е изд. - М: Школа-Пресс, 2000. - 512 с.
- Психодиагностика: Теория и практика. Пер. с нем. / Под ред. Н.Ф.Талызиной. - М: Прогресс, 1986. - 207 с.
- Психологія / За ред. Ю.Л.Трофімова. - К.: Либідь, 1999. - 558 с.